

ELS ARXIUS DE PROTOCOLS

Laureà Pagarolas i Sabaté

Introducció. Concepte i significació

És evident que, en parlar d'arxius de protocols, ens referim als conjunts documentals orgànics formats pels manuals, llibres notals, protocols i tota la documentació emanada de la institució notarial. No els entenem ací, doncs, com les entitats culturals que els conserven, ordenen i difonen, ja que la majoria dels fons notariais es troben dipositats en llocs diferents i aliens a la institució que els ha generat, d'acord amb la normativa que després analitzarem.

Tothom coneix la transcendència d'aquesta documentació, que neix del desig de donar seguretat a les relacions jurídiques privades, mitjançant escriptures, la validesa i l'autenticitat de les quals són garantides per la intervenció d'una persona amb autoritat emanada, en un principi, d'una institució pública davant la qual el document té valor probatori.

Tanmateix, respecte del seu valor històric, no seria just afirmar que la utilització d'aquesta documentació hagi estat un descobriment de les darreres dècades. De fet, de molts anys ençà han estat espigolats els protocols a la recerca majorment d'aquells instruments que, per la seva singularitat, servien per furnir un treball, o que actuaven de complement de textos emanats d'institucions considerades més principals.

El que és ben cert és que, el darrer quart de segle, els fons notariais han ultrapassat el caire de fonts secundàries i han

esdevingut materials imprescindibles per estudiar els aspectes sòcio-econòmics, artístics, culturals i de la vida quotidiana de les col·lectivitats. A més, això ha comportat la utilització en massa dels fons, perquè ha esdevingut necessària la revisió sistemàtica d'un ventall realment ampli d'aquesta enorme massa de registres notals, amb la quantificació i seriació de les dades i el seu tractament estadístic.

I això, aquest augment del valor històric de les actes notariais, ha estat una exigència més per millorar la seva «comunicació» amb els investigadors, a través d'una més racional distribució i ordenació dels fons, una millor descripció i una major accessibilitat.

El procés històric de formació i la normativa vigent

La creació dels arxius de protocols arrela a Catalunya, com a la resta de l'Estat, amb la promulgació de la Llei Orgànica del Notariat del 28 de maig del 1862 i els reglaments i decrets posteriors, especialment el del 1869. Per tant, la seva formació és molt posterior al naixement de la institució que generà la documentació, és a dir, el notariat.

Per bé que hom pot parlar de notaris, en el que pertoca a les cancelleries comtals i episcopals, d'ençà del segle XI, és a partir del segle XIII quan, mercès sobretot a la decisiva recepció romanista, es con-

sagrà la transformació del *scriptor* en *notarius* i de la *scriptura* en *instrumentum publicum*. El notari serà, d'aleshores ençà, la persona dotada de la *fides publica* i l'instrument gaudirà de validesa jurídica davant el poder corresponent.

L'augment de l'autoritat pública i l'afermament dels municipis es compatibilitzarà amb l'existència de senyoratges laics i eclesiàstics. Aquestes diferents fonts d'autoritat donaran lloc bàsicament a tres tipus de notaris: els reials i de les ciutats, els dels senyoratges jurisdiccionals laics i els dels senyoratges eclesiàstics —abacial i episcopal—. I la funció notarial es desenvoluparà d'acord amb la dinàmica de la mateixa institució, reglamentada pel propi ordenament consuetudinari i per la normativa emanada de la monarquia.

Els primers arxius de protocols nasquen de forma gairebé espontània, amb un caire eminentment de gestió. Era convenient guardar els protocols, perquè les minutes dels manuals i les notes dels llibres servien de guia per a l'elaboració posterior de còpies i certificacions, o per anotar-hi cancel·lacions de deutes i finalitzacions de terminis dels contractes.

A més, la qüestió de la formació dels primers arxius notariais arrela amb el problema de la patrimonialitat dels protocols i el seu traspàs, punt sobre el qual caldrà continuar treballant. Sembla que sempre havia quedat ben establert el caire públic del protocol. Tanmateix, el notari havia tingut llibertat per elegir el seu successor. I és cert que el notari gaudia de la propietat útil del protocol, és a dir, dels rendiments que podien proporcionar el lliurament de còpies d'escriptures.

Tot això facilità l'existència d'abusos. Malgrat que el notari tenia l'obligació de guardar a les seves oficines els llibres pro-

pis i els dels seus antecessors, els protocols que ja no proporcionaven rendiment eren arraconats a les golfes o a les quadres de les cases. De vegades, si no hi havia una disposició testamentària concreta o una intervenció del veguer de la ciutat, els hereus i familiars del notari venien els protocols amb altres llibres del difunt.

Aquesta manca de normativa quant a la formació d'arxius, ha determinat que molts dels protocols més antics s'hagin perdut i que, ben sovint, ens hagin arribat en un deficient estat de conservació, atacats principalment per la humitat i els insectes.

Cal notar que, en llocs petits i dependents d'autoritat jurisdiccional, la conservació dels llibres notals antics ha estat més fàcil, perquè allí el notariat no era una activitat professional força lliure, sinó un ofici del qual els notaris eren simples servidors, sense autoritat per disposar dels protocols.

D'altra banda, les disposicions particulars que sobre aquesta qüestió s'anaven dictant, per bé que no implicaven la creació de vertaders arxius de protocols, garantien la supervivència real d'aquesta documentació. I així, a diferència per exemple de Castella, on els primers llibres són del 1504, després de la pragmàtica reial de l'any anterior, al nostre país disposem de documentació d'ençà del primer terç del segle XIII.

I en tot cas, hem d'assenyalar que, als Països Catalans i amb anterioritat a la Llei del 1862, hi hagué alguns intents de creació d'arxius de protocols: a Perpinyà, el 1393; a Barcelona, el 1598 i el 1816; a Tàrraga, el 1788. Però cap d'ells no arribà a receixir, principalment per l'oposició dels notaris a lliurar els protocols de la seva propietat.

Com ja hem indicat, fou la Llei Orgànica del Notariat del 1862 la primera dis-

posició general encaminada a constituir els arxius notariais. Determinava que els protocols pertanyien a l'Estat i que els notaris els conservarien d'acord amb les lleis, com a arxivers i sota la seva responsabilitat. Disposava, a més, la creació d'arxius generals d'escripcions públiques a cada Audiència Territorial, en els quals serien custodiats els registres de més de vint-i-cinc anys d'antiguitat. El reglament del mateix any ja especificava que cap persona que no fos notari podria tenir al seu càrrec un arxiu de protocols.

I així s'ordenà als particulars i a les corporacions civils o religioses, que tinguessin manuals, que els lliuressin als arxius que el govern designaria. No obstant això, aquesta llei no assolí del tot el seu objectiu, en part perquè era massa ambiciosa i suposava una concentració excessiva de la documentació, i en part també perquè el marge de vint-i-cinc anys era massa reduït i podia perjudicar els particulars.

La segona disposició fonamental vingué amb el decret- llei del 8 de gener del 1869, que replantejà l'organització d'aquests arxius. Suprimí els arxius generals de protocols de les Audiències i creà els arxius de Districte notarial o de partit judicial, amb protocols de més de trenta anys. Aquest decret- llei suposava, potser, una fragmentació excessiva, tant més en aquells moments en què no era possible d'establir un control real sobre tots els dipòsits documentals. Una reial Ordre del 1875 creava el càrrec de notari- arxiver i l'encarregava d'aquests arxius de Districte, responsabilitat que continua mantenint.

El valor històric dels arxius de protocols fou reconegut per una reial-ordre del 1914, que feia accessible als investigadors la documentació notarial de més de cent anys. Aquesta disposició va ésser ampliada posteriorment pel decret de la República,

del 12 de novembre del 1931, pel qual es creaven a les capitals de província els Arxius Històrics Provincials, a càrrec del Cos Facultatiu d'Arxivers, Bibliotecaris i Arqueòlegs. S'hi integrarien els protocols seculars dels 477 districtes notariais de l'Estat espanyol, exceptuant els de les capitals de Col.legi.

Després de tot un seguit de decrets i contra-decrets, durant els anys de la República i la Guerra Civil, el reglament notarial del 2 de juny del 1944, pel qual hom aprovava l'organització i el règim del notariat, fixava la creació d'un Arxiu General de Protocols a cada cap de Districte notarial, on s'havien de recollir els protocols de més de vint-i-cinc anys. Alhora, obria les portes dels arxius a les persones de notòria competència en els estudis d'investigació històrica.

Al capdavant, la normativa vigent, la constitueix el decret interministerial del 2 de març del 1945. Elaborat a proposta del Col.legi de Notaris de Barcelona, significava l'abandó de qualsevol reglamentació excessivament rígida i procurava d'assolir la més estreta col.laboració possible entre les diverses institucions —Col.legis de Notaris, Administració Central i Administració Local—. Hom creava, a cada arxiu de protocols, una Secció Històrica integrada pels manuals de més de cent anys i oberta als investigadors.

Es contemplaven tres classes de Seccions Històriques d'arxius de protocols:

A) En els *Col.legis de Notaris*, a càrrec exclusivament dels mateixos Col.legis i sota la inspecció tècnica d'un Patronat Nacional que el mateix decret creava.

B) En els *Arxius Històrics Provincials*, la documentació de les restants capitals de província no incloses en l'apartat anterior, a càrrec del Ministeri corresponent, i

C) En els altres *Districtes Notarials*, a càrrec del notari arxiver, i traspassables, en tot cas, a la xarxa d'arxius comarcals de l'Administració Autònoma corresponent.

La direcció i ordenació tècnica d'aquestes Seccions Històriques es confiava, en tots els casos, al Cos Facultatiu d'Arxivers, Bibliotecaris i Arqueòlegs. I els arxius de districte que no reunissin condicions suficients d'ordenació i servei podrien passar a l'Arxiu Històric Provincial, o a l'Arxiu del Col·legi corresponent, sempre per acord del Patronat Nacional.

Així les coses, és evident que la normativa que existeix és suficient i no cal dictar-ne de nova. A més, és prou flexible i permet d'adaptar-se a diferents casos particulars. El que sí convindria seria posar fi al seu incompliment —pensem que el Patronat Nacional ni tan sols no es va crear— i, sobretot, racionalitzar la seva estructuració i organització d'acord amb el sistema nacional d'arxius del país.

Estat actual dels arxius de protocols

Se'ns fa certament difícil de sintetitzar en poques paraules l'estat actual dels fons notariais del país, tot i que el Principat esdevé un model de bona organització i funcionament dels arxius de protocols, si els comparem amb els de la resta de l'Estat.

Recordem que la institució notarial ha restat tradicionalment molt vinculada a la vida quotidiana del poble, i que la seva acció ha estat desplegada per tots els indrets del país. I, de fet, no existeix cap altra sèrie documental tan rica com la de protocols, amb un ventall de tipologia documental divers i significatiu, amb importants col·leccions conservades d'ençà de mitjan segle

XIV, i amb més de 150.000 volums escampats per tot arreu del territori.

A més, a l'hora de posar en clar l'estructura arxivística dels fons notariais, cal considerar la dificultat que planteja el canvi continuat de les circumscripcions. La unitat bàsica és el districte notarial, i ja la Llei Orgànica del Notariat del 1862 establia la correspondència entre districte notarial i partit judicial. Però les circumscripcions judicials han sofert molts canvis en el decurs del present segle. Finalment, cal tenir en compte també el sistema arxivístic del país, amb la xarxa d'arxius de comarques, assimilables només fins a cert punt amb els partits judicials.

No obstant això, tractarem d'esquematzar l'estat actual dels nostres fons notariais, seguint l'ordre que estableix la normativa vigent, és a dir, el decret interministerial del 1945.

A) En el primer grup d'arxius de protocols dels *Col·legis de Notaris*, cal situar l'Arxiu General de Protocols de Barcelona. Conté els llibres notariais del districte de Barcelona de més de vint-i-cinc anys, a part d'una petita secció de notaries forànies. Amb més de 55.000 volums corresponents a 1.600 notaris esdevé, amb escreix, el primer arxiu notarial de l'Estat espanyol i un dels primers del món.

Els seus protocols més antics són del final del segle XIII, amb un increment important de les sèries documentals des de mitjan segle XIV. Té algunes escriptures especials i compta amb altres sèries de pergamins, vària i miscel·lània. Tots els seus fons són descrits en un inventari publicat en tres volums.

Però no tots els protocols de Barcelona es conserven a l'Arxiu Notarial. Altres fons es troben: a l'Arxiu Capitular, que té els notaris que van treballar per a la Catedral,

i són els més antics de Barcelona; a l'Arxiu Històric de la Ciutat, procedents d'un esporgament fet al Notarial; a l'Arxiu de la Corona d'Aragó, que conserva els protocols del monestir de Jonqueres; a la Biblioteca de Catalunya; a l'Hospital de Sant Pau, i al Monestir de Pedralbes.

B) En el segon grup dels fons de protocols dels *Arxius Històrics Provincials*, cal situar els de Tarragona, Girona i Lleida, i el mateix Arxiu de la Corona d'Aragó, que actuà com a Arxiu Històric Provincial de Barcelona, avui encara no creat.

El de *Tarragona* aplega un total de 7.300 protocols, que corresponen al seu propi districte notarial i a una trentena de poblacions dels restants districtes notariais de Reus, Tortosa, el Vendrell i Valls. Les sèries documentals més nombroses són les de Tortosa, Tarragona i Reus, i les més antigues les de Santa Coloma de Queralt —des del 1239—. Tots ells poden ser consultats mitjançant uns llistats geogràfics, alfabètics de notaris i cronològics. A més, del districte de Tarragona, està en curs d'elaboració el corresponent inventari.

Cal afegir que la documentació no centenària es troba dipositada en el mateix arxiu. I també que existeix un petit fons notarial, més interessant per la seva antiguitat, a l'Arxiu Històric Arxidiocesà. En efecte, els «Liber notularum» dels rectors de Siurana i d'Alcover pugnen amb el primer de Vic del 1230 per ésser els més antics del país i de l'Estat.

El de *Girona*, el més important dels provincials quant a nombre de protocols, supera els 25.000 volums. Aplega la documentació de les notaries de Girona i el seu districte, així com la dels districtes de la Bisbal, Figueres i part de Santa Coloma. Les sèries documentals més nombroses corresponen a la ciutat de Girona, i les més

antigues són les d'Amer —des del 1261—, de Peralada, de Castelló d'Empúries i de Figueres. Aquesta documentació és consultable a través d'uns bons fitxers, distribuïts per llocs i ordre cronològic de notaris.

El de *Lleida*, el més petit, és constituït per 1.400 volums i 400 caixes. La documentació correspon bàsicament al districte de la capital, amb protocols des del segle XIV. Un altre fons notarial es troba separat del Provincial, a l'entresol d'una antiga notaria, amb documentació d'ençà del segle XVIII i un total de 350 volums. El 1983 es publicà l'inventari dels protocols de Lleida, dins la col·lecció d'inventaris de la Fundació Noguera.

Finalment, l'*Arxiu de la Corona d'Aragó* recollí, després de la Guerra Civil del 1936, la documentació que, per raons d'inseguretat, havia estat dipositada per la Generalitat de Catalunya en el monestir de Pedralbes. Els seus fons actuals corresponen als districtes de Berga, amb 1.400 volums (segles XIII-XIX); d'Igualada, amb 975 protocols (segles XIV-XIX); de Manresa, amb 379 volums (segles XVI-XIX); de Mataró, amb 1.500 protocols (segles XV-XIX); de Sant Feliu de Llobregat, amb 526 volums (segles XVI-XVIII), i un petit fons del de Terrassa.

Aquesta secció de protocols de l'Arxiu de la Corona d'Aragó es troba actualment en fase de revisió i d'elaboració dels corresponents inventaris.

En principi, el fet que els protocols dels districtes notariais diferents a la capital provincial romanguin en aquests arxius històrics contradiu, fins a cert punt, la legislació i la política tradicional del Col·legi de Notaris de Barcelona, de no desvinculació del protocol del lloc més proper possible d'on es va originar, i de permanència dels volums a la capital de districte. En tot cas, dependrà de les

institucions del país i de l'Administració Central, la decisió de traslladar la documentació d'aquests districtes als arxius històrics comarcals corresponents, on es troben la majoria dels volums no centenaris.

C) En el tercer i darrer grup dels arxius de protocols dels *Districtes Notarials* cal situar, preferentment, la xarxa d'Arxius Històrics Comarcals, assimilables en bastants ocasions a la divisió judicial, amb totes les consideracions que sobre això ja hem fet. La signatura de convenis amb els corresponents ajuntaments possibilita, d'una banda, la instal·lació dels protocols en aquests arxius i, de l'altra, el fet que el notari-arxiver, en formar part del Patronat, no perdi ni la intervenció ni la responsabilitat dels seus protocols.

D'altra banda, no em pertoca ara d'establir l'estat actual dels arxius de l'administració autonòmica, sinó de repassar breument la situació dels fons de protocols dels diferents districtes notariaus.

En la circumscripció de Tarragona, tenim els arxius dels districtes de *Reus*, amb protocols des del segle XIII, i un fons important a l'Arxiu Històric de Tarragona; de *Tortosa*, amb volums a partir del segle XIX, i els anteriors dipositats també a Tarragona; de *Valls*, amb documentació des del 1277, i del *Vendrell*.

En la circumscripció de Girona, hi ha els arxius del districte de *la Bisbal*, que conté la documentació més moderna, ja que la més antiga es troba situada al Provincial; de *Figueres*, en part destruït i en part a l'Històric de Girona, conserva només els més moderns; d'*Olot*, amb un fons important d'uns 5.000 volums; de *Puigcerdà*, amb un fons considerable similar a l'anterior, i de *Santa Coloma* traslladat en part a l'Arxiu Provincial.

La circumscripció de Lleida inclou els

arxius dels districtes de *Balaguer* i de *Cervera*, amb uns 6.500 volums, des del segle XIV; de la *Seu d'Urgell* i de *Tremp* i de *Viella*.

En la circumscripció de Barcelona, existeixen els arxius notariaus dels districtes d'*Arenys de Mar*, amb documentació d'ençà del 1291; de *Berga*, que conté la més moderna, ja que l'antiga fou traspasada; d'*Igualada*, igual que l'anterior; de *Manresa*, amb documentació d'ençà del 1243 i sèries força contínues; de *Granollers*, incendiat el 1937 i amb protocols del segle passat; de *Mataró*, amb un important fons modern i l'antic traslladat a la Corona d'Aragó; de *Sabadell*, amb documentació des del 1402; de *Sant Feliu de Llobregat*, amb protocols moderns i els antics dipositats a la Corona d'Aragó; de *Terrassa*, amb un important fons que comença el 1237; de *Vic*, que esdevé l'arxiu de districte més important amb uns 7.000 volums; de *Vilafranca del Penedès*, amb documentació des del 1354, i de *Vilanova i la Geltrú*.

Finalment, anotem que alguns municipis, tot i no constituir avui cap de districte notarial, conserven el seu protocol. Aquest és el cas, per exemple, de Sitges, Solsona, Montblanc, Falset o Gandesa, com a més significatius.

La situació actual d'aquests arxius de districte i comarcals és ben diversa. Quant als fons, alguns són realment rics, com els de Vic, Cervera, Puigcerdà, Arenys de Mar o Terrassa, amb importants sèries documentals continuades des de la baixa Edat Mitjana. D'altres foren cremats i els seus fons són avui ben minsos. Quant a l'estat de conservació i instal·lació, i a la seva ordenació i descripció, la situació és també ben diferent.

Anotem només que ja han estat publicats dins la col·lecció d'inventaris de la Fundació Noguera els de Sitges, Vilafranca,

Tremp, Puigcerdà, Terrassa, Sabadell, Solsona, Cervera i Vic; i ressenyem, alhora, el gran esforç que les institucions del país realitzen per millorar en tots els aspectes aquests arxius notariaus.

Els fons. Ordenació i descripció

L'organització dels arxius de protocols no ofereix, en principi, massa complexitat, atesa l'homogeneïtat dels seus fons. L'esquema d'ordenació és, doncs, ben senzill: una primera divisió alfabètica per localitats o notaries, seguida per una segona cronològica de notaris dins cadascuna d'elles, segons les dates extremes de llur actuació coneguda. La documentació anònima es pot agrupar per segles i col·locar-la a l'inici de cada segle.

Qüestió diferent és la que planteja l'ordenació de la documentació interna de cada notari. Des de començament del segle XIX, les sèries notariaus són úniques i la seva ordenació serà, doncs, purament cronològica. Tanmateix, quant a la documentació anterior, les sèries i la tipologia documental eren força variables i guardaven sempre relació amb l'activitat i la ubicació de les notaries.

Cal que anotem en aquest punt el caire de simples registres o de llibres de notes, sense seguretat jurídica per ells mateixos, que tenien tots els protocols notariaus, fins al Reial Despatx del 1736 i les Reials Ordenances del 1755. Aquestes resolucions obligaren els notaris catalans a la inserció literal i sense etceteracions de les escriptures en els protocols, i a les subscripcions i validacions per part dels atorgants, testimonis i notari. Les cartes o pergamins originals que es lliuraven als interessats esdevingueren, després d'aquestes dates, còpies autèntiques en paper de l'original, el qual ara es

redactava sobre paper segellat i es quedava en el protocol.

A l'hora d'ordenar els diferents volums de cada notari, col·locarem en primer lloc els manuals, que contenen la minuta o primera redacció de l'instrument, i que des de final del segle XV donaren pas als esborranys, anomenats també *aprisia*, *manuale apriarum*, *manualetum* o *protocoletum*. Després, vindran els llibres comuns amb la nota de l'instrument posada en extens, i que reben els noms de *liber comunis*, *capibrevia notularum* o *protocollum*. A continuació, els llibres especials, generalment vendes, assegurances, comandes, capítols matrimonials i concòrdies, testaments, inventaris i encants. Finalment, els capbreus i els llibres de rúbrica o índexs.

Quant a l'elaboració de les fitxes i del corresponent inventari, desaconsellem les *Nuevas instrucciones para Archivos Históricos de Protocolos*, poc clares i concises, i excessivament formalistes i repetitives. Creiem molt més vàlid el sistema adoptat pels autors de la col·lecció d'inventaris de la Fundació Noguera, que descriu els volums amb els següents elements:

Al començament de l'epígraf, el nom actualitzat del notari i les dades extremes de la seva actuació, dades que corresponen moltes vegades només a la documentació conservada. Després, cada fitxa o entrada de l'inventari farà referència a un volum. Hi constarà: el títol, en cursiva, extret de la fórmula d'obertura, de la coberta o del lloc, títol que, si no consta enlloc, el posarem entre parèntesis; el dia, mes i any extrems de les escriptures del protocol, considerant sempre els desordres cronològics dels volums; el format; el nombre de fulls escrits; la signatura; l'enquadernació, i l'estat de conservació del protocol.

Els inventaris es clouran amb un índex alfabètic i cronològic de notaris, un índex d'arxius amb els notaris que custodien i un índex alfabètic de poblacions.

Acomplerta la fase prioritària de confecció de l'inventari, cal que l'arxiver continuï treballant en els seus fons de protocols i que elabori fitxers i catàlegs de temes específics o de tipologies documentals determinades, que facilitaran enormement la tasca de recerca per part dels investigadors.

En aquest sentit s'emmarca el buidatge, realment important, dels llibres de capítols matrimonials, testaments i inventaris, dels segles XVI-XVIII, de l'Arxiu Històric de Protocols de Barcelona; el buidat de jueus de Santa Coloma de Queralt i Tortosa, fet sobre els protocols ubicats a l'Arxiu Històric de Tarragona, o el fitxer d'atorgants de testaments, fins al segle XVI, de l'Arxiu Històric de Girona. Aquests fitxers constitueixen, al capdavant, un avenç sobre el control total dels milions d'escriptures que contenen els protocols, que només es podrà assolir de forma completa mitjançant tècniques informàtiques, malauradament costoses en excés.

Altres tasques notables, serien els buidatges sencers de llibres notarials amb un interès especial, o la transcripció, anotació i edició dels protocols notarials més antics del país, com ho està preparant ja la Fundació Noguera, dins una nova col·lecció de fonts notarials catalanes.

Personal, serveis, experiències i projectes

Cada cop resta més palesa la utilització dels arxius notarials per tota mena d'investigadors, i la seva connexió amb la

universitat i les diferents institucions culturals del país. És bo, i així s'està acomplint cada cop amb major freqüència, que s'imparteixin en els esmentats arxius classes pràctiques de metodologia i crítica textual de paleografia, d'antropologia o d'història en general, i, alhora, que siguin coneguts i visitats per les facultats i les escoles universitàries.

Però aquesta projecció comporta, evidentment, un millor acondicionament dels fons notarials i un servei eficaç. Cal tenir cura, en primer lloc, de la instal·lació, punt en el qual Catalunya esdevé un exemple modèlic, mercès a l'esforç de les institucions del país. I cal considerar també el personal que atén l'arxiu, personal que, moltes vegades, és insuficient i poc especialitzat davant una documentació força complexa, i que potser hauria de comptar amb una major capacitat de gestió.

Quant als serveis, tots els arxius notarials haurien de tenir els instruments reprogràfics imprescindibles, com la màquina de xerocòpies o la microfilmadora, com a servei alternatiu. Recordem que, quant a microfilmació, els arxius notarials potser són els endarrerits, i que seria interessant que la documentació, en complir els vint-i-cinc anys i ingressar en l'arxiu corresponent, ho fes ja microfilmada, la qual cosa solucionaria el gran problema d'espai que presenten aquests fons, progressivament més voluminosos.

En relació amb la descripció dels fons, és obvi que la tasca prioritària seria la confecció dels inventaris corresponents, de manera que poguéssim tenir un control sobre la totalitat de la documentació notarial del país. Punt i a part seria ja l'automatització o informatització dels protocols. Aquesta es pot fer, bàsicament, a tres nivells:

— sobre els notaris i els protocols, tal i com s'ha fet a Cadis i a Toledo, experiència que no considerem prou profitosa, per manca, en la descripció, del títol exacte del volum, i perquè és més factible de realitzar manualment, segons el model de la Fundació Noguera.

— sobre els índexs dels protocols, com es va projectar per al segle XVIII a l'Arxiu Històric de Protocols de Barcelona, i

— sobre la totalitat de les escriptures, tal i com s'ha iniciat a petita escala al Provincial d'Albacete, i s'ha realitzat parcialment als Arxius Nacionals de París.

Aquesta experiència parisenca s'ha dut a terme sobre un de cada deu anys del segle XVIII, amb una mitjana de 70.000 instruments per any. Les fitxes de buidat contenen la referència, la naturalesa i el contingut del document, i tenien, com a resultat de sortida, tres menes d'índexs o repertoris: el nominal, el cronològic i el de tipologies. Tot aquest procés s'ha demostrat, en definitiva, excessivament costós i tan sols traslladable al nostre país a llarg termini, majorment quan resten altres tasques prioritàries a realitzar.

BIBLIOGRAFIA

- AIRALDI, G., *Notariato genovese e notariato catalano*, Atti del I Congresso Storico Liguria-Catalogna, Bordighera, 1974, pp. 349-360.
- BONO, José, *Los archivos notariales*, Sevilla, 1985.
- , *Historia del Derecho Notarial español*, 2 vols., Madrid, 1979-1982.
- CARMONA DE LOS SANTOS, María, *Ensayo de mecanización de índices de protocolos notariales*, «Boletín de Archivos» (Madrid), II, núms. 4-6 (1979), pp. 59-64.
- CARRERAS I CANDI, F., *Desenrotllament de la institució notarial a Catalunya en lo segle XIII*, Congrès d'Història de la Corona d'Aragó, Barcelona, 1909, III, pp. 751-789.
- , *Los antichs colegis notariales de Catalunya (segles XIV al XVIII)*, «Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona» (Barcelona), X (1921), pp. 177-193.
- CLOULAS I., *L'inventaire automatisé des actes notariés*, dins *Informatique et Histoire Médiévale*, École Française de Rome, Roma, 1977, pp. 127-131.
- COSTAMAGNA, G., *La triplice redazione dell'instrumentum genovese*, Società Ligure di Storia Patria, Genova, 1961.
- DURAN CAÑAMERAS, F., *Notas para la historia del notariado catalán*, «Estudios Históricos y Documentos de los Archivos de Protocolos» (Barcelona), III (1955), pp. 71-207.
- EIRAS ROEL, A., *La documentación de protocolos notariales en la reciente historiografía modernista*, «Estudios Históricos y Documentos de los Archivos de Protocolos» (Barcelona), VIII (1980), pp. 7-27.
- , *Tipología documental de los protocolos gallegos*, Universidad de Santiago, s.a.
- FERRER I MALLOL, Mª T., *La redacció de l'instrument notarial a Catalunya. Cèdules, manuals, llibres i cartes*, «Estudios Históricos y Documentos de los Archivos de Protocolos» (Barcelona), IV (1974), pp. 29-191.
- i RIERA I SANS, J., *La successió notarial i el traspàs de protocols en terres catalanes a la Baixa Edat Mitjana*, «Estudios Históricos y Documentos de los Archivos de Protocolos» (Barcelona), IV (1974), pp. 395-428.
- GARCÍA Y GARCÍA, Honorio, *Organización y funciones de los Archivos de Protocolos en España*, Unión Internacional del Notariado Latino, Segundo Congreso Internacional (Madrid, X, 1950), pp. 355-379.
- GARCÍA NOBLEJAS, J.A., *Los archivos de protocolos*, «Anales de la Academia Matritense del Notariado» (Madrid), X (1959), pp. 425-452.
- , *Los protocolos de más de cien años y su conservación*, Centenario de la Ley del Notariado, sec. 2^a, vol. 2°, Madrid, 1965, pp. 9-58.
- GÓMEZ CAMPILLO M., *Instrucciones provisionales para la ordenación, clasifi-*

- cación y catalogación de los Archivos Históricos de Protocolos, Dirección General de Bellas Artes, Madrid, 1933.
- MATILLA TASCÓN, A., *Escribanos, notarios y archivos de protocolos en España*, «Boletín de la Dirección General de Archivos y Bibliotecas» (Madrid), XIV (1965), pp. 16-26.
- , *Nuevas instrucciones para Archivos Históricos de Protocolos*, «Boletín de Archivos» (Madrid), III, núm. 7 (1980), pp. 7-26.
- MEZQUITA DEL CACHO, J.L., *Introducción al Notariado y al sistema notarial español*, Barcelona, 1983.
- MITJÀ, M., *Archivo de Protocolos de Barcelona*, «La Notaría» (Barcelona), 1r. trim. 1944, pp. 83-96.
- , *El protocolo notarial en el siglo XVIII*, «La Notaría» (Barcelona), 2n. trim. 1946, pp. 190-200.
- MOLINA, M.T. i CORTÉS, V., *Mecanización de protocolos notariales. Instrucciones para su descripción*, ANABAD, Madrid, 1984.
- NOGUERA DE GUZMÁN, R., *La doble redacción de los antiguos documentos notariales de Cataluña*, «Anales de la Academia Matritense del Notariado» (Madrid), XXII (1978), pp. 335-356.
- , *Los notarios de Barcelona en el siglo XVIII*, Barcelona, 1978.
- , *Organización y funciones de los Archivos Notariales*, Unión Internacional del Notariado Latino, Segundo Congreso Internacional (Madrid, X, 1950), II, pp. 381-395.
- i MADURELL, J.M., *Privilegios y Ordenanzas históricos de los Notarios de Barcelona*, Centenario de la Ley del Notariado, sec. 4^a, vol. II-1°, Barcelona, 1965.
- PONS GURI, J.M., *Algunas consideraciones para la utilización de los fondos de secciones históricas en los distritos notariales*, Archivo Histórico y Museo «Fidel Fita», Circular n° 5, Arenys, VI-1960, pp. 2-22.
- , *Característiques paleogràfiques dels llibres notarians catalans fins al 1351*, VII Congrés d'Història de la Corona d'Aragó, III, Barcelona, 1967, pp. 225-248.
- POTASH, R.A., *Guía computerizada de fondos notariales*, «Anuario Iberoamericano de Archivos» (Córdoba), IX-X (1982-1983), pp. 17-30.
- RIVAS PALA, M., *La mecanización de los protocolos notariales en el Archivo Histórico Provincial de Toledo*, «Boletín de la ANABA» (Madrid), XXVII-1 (I-III, 1977), pp. 3-5.
- SANTAMARÍA, V., *Estudios notariales*, Barcelona, 1917.
- SOLÉ i COT, Sebastià, *La llengua dels documents notarians catalans en el període de la Decadència*, «Recerques» (Barcelona), 12 (1982), pp. 39-56.
- TRENCHS ÓDENA, J., *Bibliografía del notariado en España (siglo XX)*, «Estudios Históricos y Documentos de los Archivos de Protocolos» (Barcelona), IV (1974), pp. 193-237.